

VĚDEŽ.

Časopis za mladost sploh,
pa tudi za odrašene proste ljudi.

I. tečaj.

23. Listopada 1848.

21.

Veselo dete.

Sim détiče mládo,
Veselo živím,
Vse ima me rádo,
Se zmir veselím.
Na jutro se vsako
Izróčím Bogú,
De varstvo bí jako
Dal deteščikú.

Molitev on sliši,
In varha mi dá,
In varha nar viši
Oj angelčika!
Ta zvesto me vódi,
Me varje čez dán,
Ta z mano zmir hódí,
Mi krepka je bran.

Čez dan mi veselje
Narava dajè,
Ta spolni mi želje,
In vselej po vse.
Spomladi drevesa,
Ki kinči jih cvét,
In jasne nebesa,
Prerojen ves svét;

In trate zelene,
In tičikov črič,
In gôre rejene,
Gorica in grič;

Oj to pač lepó je,
 To me veseli,
 Veselje mi tó je,
 De višiga ni!

Mi sonce po leti,
 Prekrasno zlató
 Nenéhama sveti,
 In sije gorkó.
 Na jésen dobivam
 Veselje povsód,
 Ga polnoma vživam
 Domá in drugód.

Veselje storiti
 Si Grudna tud' vém,
 Če zunej ni biti,
 Pa v hišico grém,
 Veselo sim zmiram,
 Veselo zarés
 Na Bóga vse vpiram,
 In varha nebés.

M. Valjavec.

Popis življenja Valentina Vodnika.

(Konec.)

Léta 1797 je že naš *Vodnik* zavoljo svoje učenosti, sosebnó pa zavoljo svoje pesniške glavnice tako slovel, da je bil še to leto v Ljubljano za učenika péte in šeste šole poklican. Z vso skerbnostjo je učil tukaj slovénске mladénče, rojake svoje. Pa ne le za omikanje šolske mladosti, ampak tudi priprostih (neučenih) ljudi na kmetih, je skerbél. Torej je začél, ker je zdej francozka vojska že péto leto terpéla, „Ljubljanske novice od vsih krajev celiga svéta“ prec léta 1797 po krajnsko pisati in na svitlo dajati. Tri leta so na svitlo hodile, in kmetam prav po domače pravile in razlagale, kakó de se cesarski s Francozam bijejo in drugiga več? — Nezvesti vojvodi ali generali so

bili krivi, de so Francozi v létih 1797, 1805 in 1809 tudi na Krajnsko priderli, in dvakrat izgnani, tretjo pot v deželi ostali. — Desiravno pa je Francoz naš sovražnik bil, je naš jezik vender bolj spoštoval, kakor je bil pred spoštovan. Torej je bil on, kakor je zdej naš svitli cesar, tudi po vsih malih šolah na Slovénkim namesto nemškiga slovénski jezik vpeljati ukazal. Po izučenji materniga jezika pa so se otroci po vsih slovénških šolah, tedej tudi v Ljubljani po francozko učili. Takó so bile šole v létu 1810 osnovane.

Vodnik je bil izvoljen za vodja (Direktor) malih, rokodelskih in višjih Ljubljanskih šol, učenika francozkiga jezika in pa pesništva (Dichtkunst). Izverstniga pesnika se je bil namreč skazal sosebno s svojimi léta 1806 in 1809 natisnjenimi pesmimi za pokušino in pa za brambovce, ki so zlo dopadle.

De bi se otroci svojiga materniga jezika tudi prav pisati naučili, jim spiše *Vodnik* (1811) pismenost ali slovnico (Sprachlehre) v slovénkim jeziku. Zunej teh bukev je spisal tudi eno abecedo samo v slovenskim, drugo abecedo in keršanski nauk pa v slovenskim, francozkim in nemškim jeziku, eno slovnico pa za latinsko-francozke šole. Kakó de je on za prid svoje domovine, svojih rojakov skerbel, spričuje to, de se ni sramoval, clo kuharske bukve iz nemškiga v naš jezik prestaviti, de bi jih ženske brale in se v té umetnosti bolj doveršile. To pa še niso vse njegove dela.

Spisal je tudi velik nemško-slovénski slovník ali besednjak (Wörterbuch). V teh bukvhah so zakladi (šaci) našiga lepiga jezika. Že léta 1813 jih je mislil na svitlo dati; med tem pa so Francozi premagani, morajo iz naše dežele in z njimi tudi — naš jezik iz šol. Namesto tega se zopet nemšina va-nje vrine in otrokam po sili v glavo vbija. — *Vodnik* je o času francozkiga vladarstva lepo pesem „Iliria oživljena“ zložil, in v nje Napoleona, pa le zavolj tega hvalil, ker je bil našimu jeziku njega pravico dal. Gospoda so pa to vse drugači razlagali in djali, de je on Francozam vdan, in *Vodnik*, nar veči rodoljub, mora šole zapustiti. Samo laški jezik sme še v šolah učiti, in le 200 goldinarjev mu dajo na leto. Takó hudo se mu je godilo, de si je mogel v Ljubljani z učenjem francozkiga jezika po hišah, življenje boljšati. Po tim takim ni mogel rečeniga slovnika v natis dati. Prisiljen je bil to od dneva do dneva odlašati, dokler ga je 8. dan mesca Prosenca 1819 v 61. letu nagla smert prehitela.

V neizrečeno škodo slovénšine so hodile te veliko že pozabljenih lepih slovénških besedi polne bukve od rók do rók, brez de bi jih bil kdo na svitlobo dal. Zdej pa jih je dobilo na pósodo od gospoda Metelkota, učenika slovénšine v Ljubljani, tukajšno slovensko društvo, ki jih bo pomnožene kmalo v natis dalo. Sto in sto iskrenih Slovencov jih komaj čaka. —

Hvala, pregorka hvala tebi, slavni mož!

za tako žlahtno seme, ki bo zdej takó lep sad rodilo. Tvoj duh ga bo vidil, in se veselil.

Vodnik leži na Ljubljanskim pokopališu pri svetim Krištofu. Pojdi od vrat kakih 80 korakov na levo; tam najdeš v zidu okrogli kamniti steber z napisam:

Valentin Vodnik,

rojen 3. Svečana 1758 v Šiški, umerl 8. Prosenca 1819 v Ljubljani.

Ne hčere, ne sina,
Po meni ne bo,
Dovolj je spomina
Me pesmi pojó.

Te 4 verstice so vzete iz ene njegovih pesem, v kateri on takó sam od sebe poje. — Pod temi versticami stojé še besede:

Postavili 1819, popravili 1839 prijatli.

Slovenski mladenči! darujte slavnimu rojaku vsaj nekoliko solz hvaležnosti; zakaj nehvala je bila na svetu njegovo plačilo.

Od pokápanja merličev.

(Konec.)

Takó se tudi od nekiga vojaškiga častnika ali oficirja bere, de ga je bila v bolezní oterpnica zagrabila. Slišal je poklicana dva zdravnika besédovati se, ali je že mertev, ali ne; slišal, de sta nazadnje obá njega smert poterdila; pa ni mogel nar manjšiga znamnja od sebe dati; de še živí. Oterpnica tudi žilo ustavi. Clovek je popolnoma merliču enak. — Strašna misel ga obide: Morde je pa to smert, de clovek sicer živí, vse sliši in čuti, samo de nič ne vidi, in čisto nobeniga uda ganiti ne more. Takó je pravil, potém ko ga je oterpnica pustila, in ga so že za smert preoblačiti hotli.

Ker so tedej navadne znamenja smerti zlo go-ljufne, in skušnja uči, de je bilo že dosti nesrečnih živih zakopanih; je gospóska zapoved dala, de mora vsak merlič pred pokopam nar menj 48 ur ležati. V tem času večidel mertvaški duh (smrad) nastopi. Ako se pa to ne zgodi, naj bi se djál merlič v mertvašnico (Todtenkammer), kakoršnih bi moglo v vsaki fari toliko biti, kolikor je pokopališ. V teh naj bi po besedah umniga moža taki merliči, kakor tudi topljeniki ali utonjenci, berači in drugi revni merliči, ki se jih ljudje po nekeršansko branijo, takó dolgo ležati, dokler se na koži, sosebnó na koži okoli jeter zelenkasto-rumeni madeži pokažejo, in mertvec, že dišati začne. Le te znamenja smert poterdijo. Ze več takih merličev na videz se je v mertvašnicah zopet obudilo.

Takó se je zgodilo z nekim možem o času kòlere léta 1836. Bil je tačas vojak v Ljubljani. Kòlera ga napade, in takó zmuči, de je bil merliču podobin. Prenesó ga iz bolnišnice v mertvašnico. V Ljubljanski mertvašnici pa je ta naredba: V cerkovnikovi hiši, ktero od mertvašnice le ena stena loči, visi en zvončik z več vervmi, ki so skozi steno v mertvašnico napeljane. Slehernimu merliču se da ena v roke. Ako se potem le pregane, zvončik zažvenklja. Tako se je pripetilo tudi pri tem vojaku, ki ni bil še popolnoma mertev. Cerkovnik ponoči glas zvončka zaslišati, prihití v mertvašnico in reveža, ki se je bil prebudil, k sebi v hišo vza-me. — Mož je ozdravil, se je potem oženil, in še zdej v Ljubljani z ženo in otročici živí. Pisavec tega ga dobro pozná, in je to zgodbo od eniga njegovih prijatlov zvedil. J. N.

Pogovor učenika z učenci.

Tkavc. Ali se ob hudi uri res ne sme na pragu stati?

U. Res ne, in scer zató ne, ker skozi vežo večí-

del zrak vleče, kar strelo rado na se potegne. Torej naj se tudi v hiši vse okna razun eniga zapró. Eno samo pa je dobro odpreti, de memó leteča strela ljudi v hiši ne zaduši, ker namreč skozi odprto okno zmiram nov zrak notre prihaja.

T. Pravijo, de tudi pod košato, visoko drevo ni varno iti.

U. To je vse res. Košate, visoke drevesa strelo tudi na se vlečejo. Bolje ti je mokrimu, kot ubitimu biti. Pa tudi voda, jeklo, železo, zlató in sosebno magnet imajo to lastnost. Torej ne hodi ob hudi uri tudi blizo vode, ne blizo z železam okovaniga vozá; verzi rudaste reči, sosebno magnetaste kresila od sebe. Tudi bežati je nevarno; zakaj kdor beži, sapo ali zrak razganja, tak brez-zračni póstor pa tudi strelo kaj rad na se potegne. Pred petémi leti so bežale ob hudi uri proti Siški tri ženjice. Rsk! vreže strela, in ubije pri ti priči eno izmed njih; uni dve pa omami. Nesrečno dekle je bilo vse černo s sožganim oblácilam in opečeno kožo v Ljubljansko bolnišnico (špítal) prineseno. Groza ga je bilo pogledati. Takó je bil ravno tisto leto na Dolénském nek Vlah od strele zadet, ker ji je mislil z derkanjem ali kalopiranjem na konji uiti. Tudi konja je bila ubila. Blizo konja je o takim času že zató nevarno biti, ker je z železam podkován. Priveži ga kamorkoli in hodi deleč preč; bolje je, de konja ubije, kot tebe ali clo obá — Si pód streho, ne hodi pód kap, ne k oknu, ne blizo peči ali dimnika (Rauchfang). V cerkvi ne hodi blizo zvonika (turna), orgelj ali stén; nar varneje je po sredi.

Grabec. Zakaj se pa ob hudi uri zvoní?

U. Nekdaj je bilo dovoljeno, kader se je k hudimu vremenu pripravljalo, nekoliko, pa le nekoliko pozvoniti, de so se ljudje k zedinjeni molitvi opomnili, de bi Bog hudo vreme od njih odverní; pozneje pa so začeli ljudje misliti, de imajo zvonovi to moč in scer zató, ker so blagoslovljeni

to je žegnani. Ali to je velika zmota, ktera je smerti že strašno veliko cerkovnikov kriva, kar bote bližno pot slišali.

*Bčela *) in golobčik.*

(Basen.)

Bčela je bila padla v vodico; golobčik to viditi hitro s kljunam peresce od vejice odterga in ga - v vodico spusti. Bčela peresce srečno doseže, se ga varno poprime in z njim iz vodice prigomazi; — rešena je bila gotove smerti. — Golobčik se zopet na drevo usede. Memo pride neki lovec, golobčika na drevesu zagledavši hitro s puško vanj poméri, in hoče sprožiti; pa — bčela pribrenčí in pik! ga piči na roko. Lovec si roko mane, puška zmajana počí, in vse zernjé gre deleč od golobčika; golobčik zdrav in vesel z drevésa zletí. Kdo mu je življenje otel? — Učíte se, otroci! od živalice hvaležnosti. —

A. Praprotnik.

S m e š n i c a.

Nekteri ljudjé imajo prazno véro, de od trinajstih, ki vsi kmalo pri mizi jedó, čez léto in dan eden izmed njih umerjé. Néka žena, ki je tudi to babjo véro iméla, in pri kosilu na enkrat zagléda, de jih trinajst pri mizi sedí, se prestraši in zavpije: „Za božjo voljo, trinajst nas je!“ — „Nič, nič se ne bojte, mati!“ pravi en prekanjen gost“ jez za dva jem.“

Pregreški tiska.

V poslednjim listu beri v pesmi *tíkama*, namesto *tíkame*; na 155. strani bolj zdolej *popisal*, namesto *pipisal*; zdolej *poprej*, namesto *paprej*.

*) Stara beséda „bučela“ se je sprimenila tu v „bečéla“ „bčela“, tam v „čebela“, „čbela“, „žbela“. — Vr.